

Bent Melchior – en livsgerning som overrabbiner

Efter studier i London blev Bent Melchior i 1963 rabbiner ved MT. Ved sin fars død overtog han embedet som overrabbiner indtil 1996, hvorefter han er fortsat som overrabbiner emeritus. Udsyn bringer et interview med Bent Melchior, der er still going strong som en engageret medborger og en humanistisk stemme i samfundsdebatten.

Hvad vil det sige for dig at være jøde?

At tilhøre en tradition. For den, der er født jøde, er der jo visse arveforhold i pi-etet over for, hvad et temmelig stort antal generationer har bygget op med hensyn til religion og livsværdier. Og dette at bygge op er noget, der fortsætter, for religion er ikke statisk. Og jødisk praksis er ikke nødvendigvis i dag, hvad den var for 1000 eller 2000 eller 3000 år siden. Verden uden om os forandrer sig, og religionens principper skal bygges ind i de nye rammer.

Vore forfædre havde ikke det problem, om de måtte køre i bil på shabbat, for Moses vidste ikke, hvad en automobil var for noget. De skulle ikke tage stilling til begreber som kunstig befrugtning eller for den sags skyld abort. Og eksemplerne er legio.

Som jøde repræsenterer jeg et syn på tilværelsen og på relationerne mellem mennesker (mennesket og mennesket), samt mellem mennesket og Gud, som baserer sig på en etik, vi har fået i arv. Og det er for mig en vidunderlig gave, som jeg gerne deler med mange andre.

Og det er vel rabbinerens gerning?

Ja.

Hvad tror du på?

Det specielle ved jødedommen er jo egentlig, at vi er meget lidt dogmatiske. Der er ikke nogen jødisk trosbekendelse, og jeg har vistnok ved nogle lejligheder kunnet holde foredrag om jødedom uden at tale om Gud. Men jeg tror på, at der er en Gud, egentlig som et abstrakt begreb.

Gud er ikke en ældre, hvidskægget herre, der ligger på en sky og iagttager, hvad vi nu spiser, eller hvordan vi kommer til synagogen om lørdagen. Frem for alt er Gud en Skaber, og Han har allieret sig med menneskene til at føre Skaberværket videre, som en slags partnere. Men menneskene kan kun skabe videre af det allerede skabte, hvorimod Gud kan skabe af ingenting.

Gud har givet os fri vilje, og derfor kan der også være ondskab i denne verden; hvis mennesker bruger deres frie vilje således. Men vi har fået en opskrift på, hvordan Livet kan blive meningsfyldt. Det er denne opskrift, som vi kalder Torah, hvor de basale principper er nedfældet.

Jeg tror på, at Verden engang bliver et endnu bedre sted at bebo. Jeg tror på messianske tider med en Verden med fred, hvor man kan sidde under sit cedertræ eller bøgetræ og ikke være bange for naboer eller den fremmede. Hvor man kan have lov til at være uenige. Og diskutere med dem, man er uenige med, uden at gå til håndgribeligheder; og hvor vi har fået sulten i Verden bekæmpet; og hvor vi stadig gør fremskridt i sygdomsbekæmpelse. Det er min drøm.

Torahen er Guds opskrift

Er Torahen guddommelig?

Ja, det er Guds opskrift.

Og det er derfor, at jøder skal holde Lovten?

Det tjener vores egne interesser. Vi skal gøre det for os selv, ikke for Guds skyld, men for at gøre vores egen tilværelse meningsfyldt. Kager smager bedre, hvis man følger opskriften og ikke kommer salt i dér, hvor der står sukker i opskriften.

Bor Gud inden i mennesket?

Gud er allestedsnærværende, og det vil sige, at han også er i ethvert menneske. Og det, der i virkeligheden lever videre af mennesker, når de går bort fra denne verden, er det guddommelige. Det gælder jøder, og det gælder kristne, muslimer, ateister og hvem som helst.

Det ligger også i det bibelske udtryk, at vi er "skabt i Guds billede". Vi kan fortrænge det guddommelige i os og fornægte det, men det ændrer ikke på virkeligheden,

Torahen kan ikke forstås bogstaveligt

Skal Torahen forstås bogstaveligt, eller er det okay at fortolke den?

Torahen kan ikke forstås bogstaveligt, hvis der skal komme en tilværelse ud af det. Og Torahen er i sig selv en basis for adskillige former for dispensation. Det er karakteristisk for rabbinsk fortolkning, når sætningen om at man "skal holde buddene og leve efter dem" netop betyder, at man skal leve med buddene og ikke dø af dem. Martyriet har ingen plads i jødedommen, for vi tjener ikke Gud ved at dø, men

ved at leve, så længe som det nu er muligt for hver enkelt af os at leve.

Livet står over buddene, f.eks. behøver syge mennesker ikke at faste på fastedagene. Og hvis jeg bliver syg på sabbatten, så skal jeg altså ikke vente til sabbatten slutter med at tilkalde lægen.

Og sådan er der fortolkninger af et hvilket som helst bud. Tag buddet om ikke at arbejde på sabbatten. Intet sted står der en definition af, hvad det vil sige at arbejde. Og derfor er vi afhængige af fortolkningen...

Det er derfor også vigtigt for mig at have oversat Torahen til dansk, sådan som jøder forstår den. Oversættelsen er i sig selv en fortolkning, og Torah kræver en høj grad af fortolkning. Og derfor skal jøder ikke lære vore hellige tekster fra kristne oversættelser, sagt med al den respekt jeg i øvrigt har for de kristne.

Dertil kommer, at sprog jo udvikler sig. Så når jeg nu ser 30-40 tilbage til da jeg begyndte arbejdet med Mosebøgerne, så må jeg erkende, at jeg i dag flere steder ville have oversat anderledes.

Ritualet som hukommelse

Har folks religiøsitet ændret sig i din virketid? Gør der sig stigende sekulariserings-tendenser gældende i den jødiske menighed?

Jeg ved ikke, om der er en stigende sekularisering. Vi giver måske udtryk for vores religiøsitet på en anden måde nu. Jeg har mærket en stærk omtanke omkring religion hos mange mennesker.

I min aktivitet omkring emnet "videnskaben eller Gud" har jeg truffet nogle af vore mest fremstående naturvidenskabsmænd og – kvinder, gerne med basis på enten Niels Bohr Institutet eller andre videnskabelige institutioner. Og hos dem har jeg mærket en meget større forståelse for en religiøs holdning, end man havde for en generation siden, f.eks. når jeg har diskuteret med Holger Bech Nielsen.

Der er måske en opposition mod ceremonier og ritualer, men det religiøse giver sig fint til udtryk derigennem. For mig er ritualerne den ramme, hvor den religiøse kan give erfaringen videre på en pædagogisk måde. Og derfor beklager jeg, hvis man dropper ritualer.

Men jeg taler ikke om tomme ritualer. For mig skal symboler symbolisere noget, og hvis de ikke gør det, bliver det en fare. Men hvor symbolerne har dækning i den måde, man lever livet på, dér bliver de meningsfyldte. Der findes jo etikere af høj rang, som ikke er religiøse, og som vi beundrer. Mit spørgsmål er bare: Kan de give deres etik videre til deres børn?

Symboler er vigtige. Matzah er ganske vist bagt af ganske almindelig hvede, men det symboliserer noget, nemlig frihed. Tænk sig at have evnen til nu i 3000 år, hvert år ved Pesach at fortælle om, hvordan man kommer fra slaveri til frihed.

Og så er det historikere, der diskuterer om israelitterne overhovedet har været i Ægypten. For mig er det ikke afgørende, for man har her lejligheden til at fremhæve betydningen af frihedsbegrebet. Og det har vi været i stand til i 3000 år.

Tænk hvis vi i Danmark kunne omdanne 5. maj til at uddanne vore unge til at sætte den frihed højt, som vi i Danmark nyder så meget af, og vi tænker på, at der under Bessættelsen var unge mennesker, der satte deres liv på spil for friheden.

Ritualets funktion er at huske og lære. Ved at kaste ritualet væk opgiver man et redskab, der står til ens disposition.

Endvidere hjælper ritualer os til at få en vis livsrytme: Torahen vil opnå noget ved at sige, at man skal afsætte hver syvendte dag til at reflektere og stoppe op; og at man ved forskellige årstider skal fejre begivenheder, som oprindeligt endda i højere grad har været knyttet til naturen, men som hver for sig indeholder principper, som vi skal sætte pris på, ligesom Pesach understreger betydningen af frihed for hvert enkelt menneske.

Om vi så er kommet ud af Ægypten eller hvad vi er kommet ud af, er i og for sig uinteressant. Og vi ser ikke skævt til ægypterne i dag af dén årsag!

Undervisning

Jeg kan huske, at du engang har fortalt, at du egentlig ikke ville være rabbiner, men nu blev du det alligevel. Hvordan greb du det an?

Da jeg tiltrådte som rabbiner var jeg bevidst, at jeg ikke kunne nærme mig min fars niveau med hensyn til oratoriske præstationer, hvor far nok blev anset for at være en af Danmarks bedste talere i sin tid. Jeg mente, jeg havde nogle andre kvaliteter, som jeg ville dyrke, herunder det pædagogiske. Jeg interesserede mig for nye former for undervisning. F.eks. stiftede jeg noget, der hed Det Jødiske Seminar, hvor der var voksenundervisning om søndagen og en aften i løbet af ugen, hvor jeg bl.a.

ansatte min far som lærer. Det handlede om jødedom fra det mest grundlæggende til det viderekomne.

Også i børneundervisning gik jeg bort fra den traditionelle undervisning af børn, der ikke gik på den jødiske skole, som en gang om ugen kom til en form for jødisk undervisning. Børnene kunne ikke fordrage at gå til ekstraundervisning, og de kom måske kun hver anden uge, så det blev ikke til så meget. Det erstattede jeg med månedlige weekender, hvor vi drog afsted fredag eftermiddag med gode hjælpere og holdt shabbat sammen, og shabbaten gav dels selve oplevelsen og undervisningen, der blev indlag. Studiet af Torah er et af de bedste formål, man kan bruge shabbaten til. Vi sang også hebraiske sange, følte et fællesskab. Dette at man havde kiddush og borbøn var et led i den lærdom, der skulle transmitteres. Mange gode kræfter hjalp mig, bl.a. ægteparret Skop.

Det er vigtigt at holde og bevare funktionen shabbat, som jeg i øvrigt mener, er en fantastisk gave, jødedommen har givet Verden. Og jeg ville ønske, at Verden ville modtage den og acceptere den mere, end den gør. Nuomdage er der f.eks. åbent i butikkerne om søndagen. Man forstår ikke betydningen af én dag om ugen at stresse af

Kosher kan ikke gradbøjes

Er du blevet rundere i din indstilling med årene?

Vedrørende nogle ting, men ikke med andre. Måske i min gudsopfattelse.

Vurderingen af, hvad der betyder noget, har ændret sig for mig. Vi har i vores holdninger måske anlagt synspunkter, der har vist sig at virke modsat i praksis, end hvad vi havde troet. Så er det fjollet bare

at fortsætte ad den fejlslagne vej. Jeg kan da også sige, at jeg ryger meget mindre i dag, end jeg gjorde tidligere, men jeg kan ikke hver uge forberede en forelæsning i Talmud uden at tænde en cigar. Jeg nyder duften og atmosfæren. Og cigaren hjælper mig med at holde koncentrationen, men jeg inhalerer ikke...

Omvendt mener jeg, at man ikke kan gradbøje kosher. Jeg går ikke på kompromis med reglerne. En høne er ikke kosher, før den er slagtet rigtigt og behandlet rigtigt. Den jødiske slagtemetode er i sig selv en bedøvelse, når man skærer hovedpulsåren over, så stopper blodet med at flyde til hjernen, og dyret mister bevidstheden. Den jødiske måde er lige så smertefri som andre slagtemetoder.

Hvad er din yndlings jødiske madret?

Jeg hører til dem, der både kan lide gefilte fish og gehakte leber, så alene derfor

er jeg jo nødt til at gå på Wizo-bazar, men ud over at det er retter, som har overlevet i jødiske kredse, er der ikke noget decideret jødisk ved dem. En stor del af Verdens jøder kender dem ikke.

Når man i gamle dage tog til Paris, så kunne man på jødiske restauranter få ashkenaziske retter, men pludselig kom der en vældig indvandring af nordafrikanske jøder, og så havde restauranterne pludselig ikke mere disse retter, som jo har haft hjemsted i Østeuropa. Jeg husker det fra Paris, hvor der lå 7-8 restauranter på et par gader – men hvad ved tunesiske jøder om gefilte fish og gehakte leber?

Madvarer og klæder har i høj grad været præget af lokale skikke. Ingen skal fortælle mig, at israelitterne gik rundt i ørkenen med pelshue og kaftaner. Det er noget, vi har fra visse jødiske centre, og så har man troet, at det var repræsentativt for jøde-

dom, fordi jøderne tilsyneladende bevarer disse nationale klæder, efter at de fleste andre havde lagt dem til side.

Det vigtige arbejde med mennesker

Hvad vil det sige at være overrabbiner?

En stor del af rabbinergerningen er det, som ingen lægger mærke til. Det er arbejdet med mennesker og for mennesker, hvor en rabbiner jo har tavshedspligt, og hvor man søger at lindre psykiske smerter eller med at løse problemer.

Og jeg kan sige, at i min stue har der siddet mennesker, naturligvis overvejende medlemmer af menigheden eller jøder, der undtager sig pligten til at betale til menighedens opretholdelse, men man har ikke skullet vise entrékort ved min hoveddør. Der har også siddet kristne og muslimer. De sidste har i høj grad under-

streget, at det var hemmeligt, at de kom og bad mig om råd. Og der blev ikke gjort forskel mellem den ene eller anden type. I den slags samtaler ligger i virkeligheden min største arbejdsindsats.

Jeg har ikke nogen generel formel, der kan hjælpe folk, men begyndelsen er i hvert tilfælde at have et øre, der kan lytte. Mange folk trænger til at betro sig til nogen, hvor de kan regne med, at det ikke kommer videre. Og jeg kan med ret god samvittighed sige, at jeg ikke har spredt noget, der er blevet mig betroet under fire øjne. Og det hjælper i sig selv mange mennesker. Men jeg har ikke noget abracadabra, der sådan løser folks problemer.

Når man indimellem har været så venlig at skrive, at jeg har været hele Danmarks overrabbiner, og ikke kun den jødiske menigheds, så skyldes det netop, at der både har været kristne og muslimske personer, der har søgt mig og er kommet godt fra det.

Plus, du har rejst rundt i hele landet og holdt foredrag og den slags.

Også det.

Litteratur og filosofi

Hvilken jødisk forfatter sætter du højt?

Dem har jeg ikke rigtigt rangeret. Hvis jeg læser almindelig litteratur, er mit udgangspunkt jo ikke, at jeg læser bogen, fordi forfatteren er jøde eller ikke-jøde, så jeg kan ikke sige, at jeg har nogen favoritforfatter blandt jøder... Men jeg holder meget af Holberg, tilføjer Bent Melchior og smiler.

Holder du af Isaac Bashevis Singers litteratur?

Ja, i høj grad. Han er en jødisk forfatter,

der i sit forfatterskab netop beskriver en fremragende jødisk kultur, der var afhængig af en tidsalder, og som var et offer for nazismens rasen. Hans måde at beskrive den livsstil på er hjertevarm, men jeg er bange for, at nye generationer vil have svært ved helt at forstå de emner, han skriver om, fordi nogle af disse temaer er blevet fremmedgjorte.

Hvilken jødisk tænker føler du dig i overensstemmelse med, og hvorfor?

Jeg hører jo til dem, der mener, at det er meget svært at forene filosofi med religion. Uanset at jeg til min rabbinereksamen også skulle op i faget religionsfilosofi. Men pr. definition starter filosofien uden at have nogle fordomme, og ved at undersøge tingenes tilstand arbejder han sig frem til en konklusion. Den såkaldte religionsfilosof starter med konklusionen og arbejder sig frem til præmisserne. Og det svarer nok ikke helt til logikkens regler, men, nuvel, vi har fremragende filosoffer og tænkere, fordi vi lever i en verden, hvor vi debatterer med andre kulturers filosoffer og tænkere.

Så vi har en Maimonides, Rambam, som er en modpol til de principper, der på hans tid var dominerende i den filosofiske verden, og som kan føres tilbage til Aristoteles. Måske hælder jeg lidt mere til en Yehudah Halevi, som ligesom er lidt blødere og lidt varmere og knap så stringent som Maimonides. Men der har jo også været fremragende tænkere i senere århundreder, som vi måske bedst kender som rabbinere. Men også rabbinere har jo lov til at tænke sig om og finde frem til formuleringer, som har fået betydning for os. Jeg kunne dér nævne en mand som Israels første overrabbiner, Harav Kook.

Ensidige samtaler med Vorherre

Hvordan kommer du videre, når Livet gør ondt?

Jeg har lidt ensidige samtaler med Vorherre. Og har i visse situationer ikke været bange for også at tale lidt højt med Ham. Men jeg er kommet til den konklusion, at det, som umiddelbart gør ondt for os, måske en dag vil vise sig at have en mening. Vores forstand er jo ikke sådan, at vi er gået hen og blevet alvidende. Selv de kloge i samfundet har jo en meget begrænset radius for deres viden og hjerneaktivitet.

Vore øjne kan se en vis distance, vore ører kan høre toner inden for en begrænset tonerække, vores forstand har naturligvis også begrænsninger. Og derfor må jeg på et tidspunkt se at komme videre med Livet og håbe, at jeg har ret i, at Vorherre har haft sin mening med f.eks. at tage mit ældste barnebarn bort fra mig – en skøn, ung mand, gift og far til fire små drenge. Umiddelbart oplevedes det som total meningsløst, at han skulle blive offer for en kræftsygdom. Der var så meget potentiale, der var så meget, der kunne skabes i det væsen, som altså nu er i en anden verden.

Men hvis vi andre holder op med at virke i sådanne situationer, så er det døden, der triumferer og ikke Livet. Jeg tror ikke på, at tiden læger alle sår; men tiden betyder, at vi lærer at leve med de sår, vi nu bærer på.

Kan man bede til Gud og få ham til at gribe ind i verden?

Jeg tror på bønnens magt, men Gud har ret til at sige Nej.

NR. 2, DECEMBER 2014 - 29. ÅRGANG

Udsyn

HUSK
at betale kontingent
eller årsabonnement for 2015
inden den 17. januar.
Brug det indhæftede girokort

אחרי
גוף אכן שמעת קול תחנוני
תהיך חגית וסגר לקראת
שי ישתך אני: - ונפשי תגיל
חשיש בישועתו: - ואני
שי שק עניתי בצום נפשי
תשוב: - ובצלעי שמחו
נבים ולא ידעתי קרעו
על פיהם אמרו האח
ולשוני תהנה צדקך
והתענג על יהוה
הוציא כאזה צדקך
ועוד מעט ואין רשע
משפך כזהים: - וענויים
התבוננת על מקומו ואיננו: - ועבר
חדש ארץ והתענגו על רב שלום: - ופשעים
ותנה אינו ואבקסו ולא נמצא: - נכרתה:
גידו יחדו אחרית רשעים נכרתה:
שעת צדיקים מידוהה - מעתה בעת

TIDSSKRIFT OM JØDISK LIV, ISRAEL OG MELLEØSTEN